

УДК 811.162
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4870

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ НАВЧАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Ігор БУРКОВСЬКИЙ

*Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, Київ, 01601 (Україна)
Відділ загального мовознавства
ORCID ID: [0000-0002-6481-1115](https://orcid.org/0000-0002-6481-1115)
e-mail: 2201@i.ua*

Статтю присвячено польській мові як предмету вивчення українських мовознавців і як навчальному предмету в українській системі освіти. Виокремлено дві базові сфери української мовознавчої полоністики: перша – дослідження польської мови взагалі, друга – вивчення й описування її у співвіднесенні з українською в галузях перекладної лексикографії, порівняльно-історичного мовознавства, контактної лінгвістики, зіставно-типологічних студій тощо; висвітлено деякі актуальні проблеми на цих ділянках. Оглянуто також царину викладання польської мови українцям, головну увагу приділено двом питанням: доцільності використання в навчальному процесі досягнень порівняльно-історичного мовознавства та потреби значно розширити коло осіб, що вивчають польську мову.

Ключові слова: мовознавча полоністика, перекладна лексикографія, порівняльно-історичне мовознавство, полонізми, викладання польської мови, діахронічні пояснення мовних явищ.

Двадцять років тому у львівському науковому часописі опубліковано статтю “Стан і перспективи дослідження й вивчення української мови в Польщі” (Баранівська, 2004). Потрібність такого огляду (і його періодичних оновлень) не викликає сумніву, та силою певних обставин більше значення для нас, українців, наразі має “дзеркальна” тема. Тимчасом мені досі не пощастило знайти жодних слідів відповідної праці, аналога вказаної статті – траплялися лише такі, що охоплюють деякі ділянки її тематичного діапазону. Це насамперед розповіді про викладання польської мови в окремих вишах, в окремих областях чи обласних центрах. Щоправда, вони можуть виступати в показній кількості під однією палітуркою (Krawczuk, Tambor і Rusin, 2009), сумарно творячи доволі репрезентативний образ, якому, однак, бракує цілісності – потрібна ще й синтетична стаття (у зазначеному виданні такі риси має стаття А. Хлоп(е)ка, але вона стосується лише шкільництва – не вищої освіти). Інший аспект теми відбито в назві збірника “Стан і перспективи методики вивчення польської мови у закладах середньої та вищої освіти”, виданого в Луцьку 2020 року (мав і продовження) – формулювання вичерпне, але за фактичним змістом текстів (далеко не завжди відповідним йому) маємо тут лише проєкт у початковій стадії реалізації (зрештою,

й без налаштування на завершеність). Можна згадати ще деякі праці з методики, що претендують на новаторство, виражаючи прагнення авторів внести зміни в процес навчання мови, підвищити його ефективність, розкрити нові перспективи (що не чуже й авторів цих рядків). До таких спроб належить, зокрема, стаття під заголовком “Навчання польської мови як іноземної в Україні: сучасні виклики та потреби” (Міненко та Штепура, 2019) – тема для солідної колективної монографії або/та періодичного наукового форуму.

Незначною мірою зачіпає нашу тематику коротка стаття “Польська мова: перспективи розвитку в Україні” (Терещенко та Штепура, 2013). Її зміст не відповідає назві уже через те, що розвиток польської мови – тобто її зміни, пов’язані з прогресом суспільства в різних країнах, її збагачення, розширення виражальних можливостей – відбувається в Польщі, а не в Україні. Судячи з експозе (Терещенко та Штепура, 2013, с. 246), авторки під “розвитком” розуміють *популяризацію*, але довідатися про її перспективність у них можна небагато, публікація складається переважно з нехитрих описів таких речей, як навчання українських студентів у Польщі, фестиваль польської культури й полоністична конференція в місті Ніжині, діяльність тамтешньої спілки громадян польського походження тощо.

Недостатність висвітлення предмета нашого дослідження проявляється, серед іншого, у тому, що масив дотичних до нього текстів, як помітно й із нашого стислого огляду, обіймає головно навчальну царину. Та й у О. Баранівської розкрито з умовною достатністю лише, так би мовити, половину заявленої теми, ту ж таки частину – мова в системі освіти. Натомість про лінгвістичні дослідження – один-єдиний абзац, кільканадцять рядків (Баранівська, 2004, с. 441). Певний виняток становить чимала праця Ростислава Радишевського “Українська полоністика з перспективи XXI століття” (Радишевський, 2010, с. 12–148). Автор – висококваліфікований філолог, але не мовознавець, тож лінгвістична галузь полоністики не перебуває в центрі його уваги й схарактеризована радше поверхово, не кажучи про чітко задекларовану неповноту викладу. Та, попри все, там поруч із глотодидактикою доволі помітне відображення знайшли й академічні студії. Ми теж постарасмося приділити бодай мінімум належної уваги обом підтемам, і тоді згадаємо й ще деякі наукові твори, які могли б фігурувати в цьому огляді.

Можливо, тут пропущено щось із важливіших праць (хто здатен обстежити геть усі дотеперішні вітчизняні й закордонні видання, де вони могли бути надруковані?), та хай хоч би скільки вже висвітлювано обговорювану тему, вона й надалі потребує тяглої пильної уваги не одного дослідника – як практично невичерпна з огляду на свою широту й насиченість та на неспинну мінливість предмета, і як достатньо важлива, покликана збільшувати прогнозованість тієї мінливості, формувати її.

Тим-то й у назві пропонованої тепер читачам статті, що в її тексті неодноразово заманіфестовано таке практичне спрямування, виражено відсутність претензій на якусь вичерпність. Поруч із тим не варто тлумачити цю назву в тому сенсі, що в статті йтиметься тільки про справи прийдешнього, про те, чого ще немає. Шляхи майбутнього прогресу зумовлює наявний стан речей, і через те не менше доведеться говорити й про нього – тільки не беручи на себе завдання змалювати його докладно й усебічно: таке завдання було б надзвичайно проблематичним, не кажучи вже про час і аркушат, яких воно б вимагало. Більша значущість польської мови для сучасних українців, ніж української для поляків, означає й те, що українські полоністичні студії в багато разів масштабніші за польські україністичні. Р. Радишевський писав – іще кільканадцять

років тому: “Бурхливий розвиток сучасної української полоністики не дає можливості повністю охопити всі її аспекти, адже сьогодні читають полоністичні курси та проводять полоністичні дослідження повсюдно” (Радишевський, 2010, с. 6). І хоча мовознавча тематика в тих дослідженнях посідає не чільне місце, поступається літературознавчій (до якої більшою мірою належить і частина публікацій, розміщених у рубриці “Мовознавство” – присвячені персональному слововжитку, стилю окремих літераторів), це істотно справу не полегшує. Отож тут може йтися лише про побіжну, недосконалу – зокрема через ту ж таки недосконалість моніторингу, відбиту й у цитованих щойно словах – характеристику нашої лінгвістичної полоністики. Це – спроба окреслити, принаймні схематично, головні її аспекти, на деяких моментах зупиняючися докладніше.

Наукові дослідження польської мови як такої є, природно, справою передовсім і понад усе польських науковців, проте, як відомо, за неї нерідко з більшими чи меншими підставами беруться й неполяки. Помітну частку серед них віддавна становлять українці, часом вони досягають вагомих результатів (варто пошкодувати, що польським фахівцям лишилися невідомими праці Михайла Онишкевича з фонетики їхньої мови¹). Декому може перепастися й визнання – ось відгук такого авторитета, як Зенон Клеменсевич, про одну з полоністичних розвідок О. Б. Ткаченка: “Завершуючи рецензію, не можу не ствердити знову, що праця Ткаченка має велику цінність для польської історичної синтакси (*Zamykając recenzję, muszę jeszcze raz stwierdzić, że praca Tkaczki ma wielką wartość dla polskiej składni historycznej*)” (Klemensiewicz, 1959, s. 154).

Але вторгнення наших науковців у цю сферу – річ радше стихійна, тож простір для прогнозування тут є обмеженим. Тільки подекуди можна помітити певну системність (керованість). Так, раз у раз захищаються дисертації з класифікатором “польська мова”, і вже цілу низку їх єднає спільна тематика – фразеологізми, ось неповний перелік авторів (точніше, авторок) та років захисту: А. М. Кравчук – 1999 р., Н. Б. Дем’яненко – 2003 р., Г. В. Крайчинська – 2004, М. В. Пасюківська – 2009, І. М. Мирошніченко – 2010, Ю. І. Сагата – 2013, О. Г. Лозинська – 2014, Х. М. Ніколайчук – 2014, Ю. М. Стефанишин – 2016. Від певного часу можна робити більш-менш вірогідні припущення щодо можливості продовження цієї серії (надто спираючися на деяку додаткову інформацію про наше наукове життя). Утім, існують ділянки, де українська присутність є цілком закономірною й очікуваною. Це дослідження польської мови в Україні різних епох (Лазаренко, 2005, 2021; Зелінська, 2018; Shumlianska, 2017), зокрема діалектологічні, вивчення польських острівних говірок: перед у цьому ведуть наші західні сусіди (команда професора Януша Рігера) з їх увагою до “*polszczyzny kresowej*”, проте помітною є й участь українських науковців (точніше, науковиць) – Л. В. Непоп-Айдачич (Непоп, 2004), О. М. Лазаренко, М. В. Юревич, Ю. К. Кратюк та ін. Крім того – жанри, які не вимагають неодмінної наукової новизни. Це невидані наразі книги з назвою “Польська мова” – ґрунтовний академічний опис і нарис науково-популярного характеру (літературу суто навчального призначення тут не згадуємо). Ще – висвітлення певних актуальних питань (Кравчук, 2007; Аскерова, 2019), огляди праць польських мовознавців, реферування та значною мірою тотожне з ним рецензування – такі публікації в нас поки що з’являються, на жаль, нечасто.

¹ Онишкевич М. Й. Звуки польської мови XII–XVI ст.: Дис... канд. філол. наук. Львів, 1948. 160 с.; – Збіг проривних і щільних приголосних у польській мові. *Питання слов’янського мовознавства*, 1958, 5-а, с. 209–226; – Збіг проривний + сонорний в польській мові. *Питання слов’янського мовознавства*, 1963, 7–8, с. 15–23; та ін.

Головна ж сфера компетенції іноземних лінгвістів (її можна умовно трактувати як відносно самостійну, однопорядкову з цілою рештою обговорюваних досліджень) – вивчення й описування чужої мови у співвіднесенні зі своєю². А що симетрична діяльність, з оберненим порядком маркерів “своя – чужа”, відбувається й у країні опрацьовуваної таким чином мови, то маємо значною мірою спільну справу членів двох національних наукових громад (внесок до неї, звісно, можуть робити не тільки вони) – праці, створені в котрійсь одній (нерідко й спільно), здебільшого мають практично однакову вартість для обох. Тут можна говорити про реалізацію своєрідної стандартної програми, детермінованої об’єктивними чинниками – природою мови й, далі, структурою мовознавчої науки. Це дає змогу досить чітко окреслювати в загальних рисах відповідні перспективи – враховуючи наявні досягнення й можливості. Створення мінімуму літератури, що його передбачає ця програма, досі далеко не завершене – причиною цьому і те становище, у якому ще відносно недавно перебувала Україна та її мова (не кажучи про новіші проблеми), і просто недостатній іще розвиток таких досліджень на певних ділянках. Обговорювана робота здійснюється в кількох площинах.

Історично найпершою назагал є лексикографічна практика (разом із теорією, бодай рудиментарною), створення корпусу двомовних словників (їхні функції можуть виконувати три- та багатомовні (Костюк та ін., 2016). Щоправда, у нашому випадку її тривалий час гальмував бездержавний стан обох народів. Перше окреме друкване видання, малий українсько-польський та польсько-український словник Іларіона Свенціцького, побачило світ щойно 1920 р., вочевидь не без впливу тодішніх суспільно-політичних перемін. Давніший період праці на цьому полі висвітлює дослідження І. Р. Сус (2019)³. Протягом XIX ст. (від 1822 р.) створено три рукописні українсько-польські словники (а також кільканадцять рукописних і друкваних словничків) та польсько-церковнослов’янсько-український священника Теодора Витвицького (1849), опублікований 1997 року. За першу половину XX ст. – крім уже згаданого, три словники скромного обсягу, видані в 1930-х роках у Галичині. У 1950-х з’явилися нарешті два солідніші: 1957 – українсько-польський у Варшаві, а за ним у Києві – утричі більший польсько-український, охрещений у Польщі Львівським, за місцем створення. Але за наступні три десятиліття ні по той, ні по той бік кордону не видано геть нічого (хоча якісь розробки там і там велися). Щойно 1991-го, з новими політичними перемінами, процес поновився й набув динамізму, хоча досягнуті результати наразі не цілком утішні.

Очевидною є проблема відсутності великих словників, раніше званих повними – без них не може бути мови про належне задоволення потреб науковців та ширшого загалу користувачів (послугування російськими виданнями та польськими тлумачними прийнятним виходом назвати не можна). Найвагомішим досягненням досі лишається згаданий уже польсько-український словник 1958–1960 рр. за редакцією Л. Гумецької, що передає українською мовою значення близько 100 тис. польських лексем. Цей твір, безперечно, заслуговує на повагу, але створювався він в умовах далеко

² Тож і О. Баранівська у своїй більш ніж скупій характеристиці досліджень української мови в Польщі відзначила, що вони ведуться “переважно в порівняльному аспекті з польською” (Баранівська, 2004, с. 441).

³ Заперечення викликає зарахування до українсько-польських джерел друкваного церковнослов’янсько-польського словника 1830 р. (Сус, 2019, с. 58–65): наявність у ньому деяких українських інтерференційних рис не дає для цього достатньої підстави (до того ж – непослідовність: такі риси, без сумніву, можна знайти й у згаданому дослідницею аналогічному словнику 1804 р., не зачіпаючи раніших, XVIII ст., які вже виходять за хронологічні межі її дослідження).

не належних. Через те словник не просто “зі зрозумілих причин значною мірою застарів” (Кононенко, 2012, с. 286) – він, попри імпозантний обсяг, від самого початку був недостатньо репрезентативним (насамперед через відсутність на час його укладання репрезентативного лексикографічного джерела тодішньої польської мови): “Немає багатьох базових слів (podstawowych wyrazów), без яких український читач не зможе зрозуміти численних сучасних текстів... Поза Словником залишилося також багато лексем, пов’язаних з історією Польщі, релігійним життям, певні граматичні терміни, ... а також частина іншомовних слів” (Jurkowski, 1963, s. 142). Мар’ян Юрковський, ретельно простудіювавши рецензоване об’ємне джерело на 1880 сторінок, дає чималі списки доповнень та інших поліпшень для наступного видання – потреба в ньому відчувалася вже в 1960-х (і тоді ж таки поява словника Дорошевського вможливила створення повноцінного перекладного джерела). Сподівався цього й інший, не менш ретельний рецензент (Strumiński, 1959). Але час на використання їхніх зауваг за прямим призначенням не настав і досі. Ситуація, коротко кажучи, ненормальна. Тож уклінне прохання до всіх компетентних осіб, насамперед керівників – узятися нарешті за цю справу: скликати широку нараду у Львові чи в Києві, створити в разі потреби збірний авторський колектив (можливо, і міжнаціональний) і забезпечити вихід у світ, нехай і вже під іншою маркою⁴, цього так довго очікуваного нового видання, яке подаватиме польську лексику XIX–XXI ст. достатньо вичерпно. (У ньому мають знайти місце й статті, потрактовані в цитованій рецензії як “зайві” (Jurkowski, 1963, s. 141) – це диктувала обмеженість обсягу, а в наш час такої завади бути не повинно). Реалізація проекту в стандартний п’ятирічний термін (добре б і скоріше – варто залучити більше фахівців) в електронній формі (питання щодо паперової версії – залежно від обставин) не обіцяє серйозних проблем. Це робота незрівнянно легша, ніж та, що її здійснили примітивними з нашого погляду засобами в дуже похмурий час творці першого видання, які починали практично з нуля. У мережі воно давно присутнє (файли з текстовим шаром), лишається копіювати й редагувати та доповнювати.

Що ж до джерел, призначених для перекладу в зворотному напрямку, то тут ситуація ще гірша: обсяг жодного з них не перевершує середнього. Вони, звісно, можуть приносити якусь користь, головню допомагати польським користувачам розуміти в основних рисах український текст, але аж ніяк не здатні вможливити українцям коректний переклад з рідної мови на польську. Є, однак, й перспектива істотного поліпшення: в Інституті мовознавства багато років укладають великий українсько-польський словник – триває робота вже над третім, останнім томом.

Варто нагадати, що перекладні словники обох напрямків мають бути чітко спеціалізовані залежно від адресатів: окремі для українців і окремі для поляків, багато в чому різні, насамперед через глибоку відмінність призначення: одна річ – розуміння чужого тексту і зовсім інша – перекодування свого. (Це не стосується більшості спеціальних джерел, насамперед термінологічних). Зокрема, перекладний словник другого типу (українсько-польський для українців чи польсько-український для поляків) достатнього обсягу має бути великою мірою “źródłem więcej niż leksykalnym”, за висловом учасниці нашої конференції пані Моніки Череповицької, містячи багато таких словосполук (цілком зрозумілих зі значень своїх компонентів), які в словнику того самого напрямку перекладу, тільки призначеному для користувачів іншої національності, були б непотрібним баластом.

⁴ Подібно як видаваний на базі “Словника української мови” в 11-ти томах сучасний тлумачний словник виступає як цілком нове джерело.

Та сама проблема – брак повноти – і зі словниками різних типів. Нещодавно побачив світ фразеологічний (Кононенко, 2023), на 5 тис. реєстрових одиниць, названий “великим”. Імовірно, такого означення вжито на протиставлення подібному джерелу, що зветься коротким (Космеда, Гоменюк та Осіпова, 2017), та ще двом, теж обмеженого обсягу (Кононенко, 2022, с. 134); можливо, так бажали польські видавці – для реклами (не для одного тамтешнього видання годі знайти вагомішу підставу наявності в його назві прикметника *wielki*). Але візьмімо для порівняння “не великі” за назвами “Німецько-український фразеологічний словник” В. І. Гавриця й О. П. Пророченко та англо-український К. Т. Баранцева (не можемо розгортати тут ширшої панорами): кожен перекладає по 30 тис. ідіом – і кожен потребує відчутного розширення (що й відзначено в передмові до сучасного видання останнього). Отож цей внесок авторки до польсько-українського лексикографічного корпусу означає пом’якшення проблеми, але не усунення її.

Коротко про неосяжний масив термінологічної лексикографії (термінографії). Деякі його ділянки розроблені вже досить добре (є потужний стимул – практичні потреби міжнародної співпраці). Маємо щонайменше один словник великого обсягу – бізнесових термінів (Домагальські, 2010), є й чимало менших подібної тематики – економічних, торговельних, фінансових та облікових термінів тощо. Поступово зростає список охоплених царин: юриспруденція, хімічна й деревообробна промисловість, поліційна справа, рятувальна справа, ветеринарія, спорт і низка інших; на зміну деяким виданням уже прийшли нові, вдосконалені. Але не створено ще чимало потрібного – досить згадати брак великих словників наукових, технічних, мистецьких термінів. Щоб розбудова фонду цих джерел була достатньо успішною (чого не досягти без належної співпраці фахівців відповідних галузей з мовознавцями), з ефективним усуненням наявних проблем, наприклад, усе ще недостатньої розробленості певних ділянок української термінології (тут стане в пригоді знайомство з іншими слов’янськими термінологіями, передовсім польською), вона має “відбуватися на державному рівні через запровадження програми термінографічної діяльності, що полягала б у створенні центрального органу, який координуватиме роботу над укладанням фахових словників з дотриманням вироблених єдиних принципів і засад їхнього створення, а також за повного фінансового забезпечення державою” (Петрова, 2019, с. 23). І це стосується не тільки термінографії, а й цілого словникарства.

Наступні за часом – порівняльно-історичні дослідження. Вони зазвичай здійснюються в ширшому масштабі – мовних спільнот (родин, груп, підгруп), але можуть бути й вибірковими (радіше у викладенні їх результатів), аж до рівня мовних пар. (Це не означає, що в таких працях присутній матеріал тільки двох мов – просто вони перебувають у центрі уваги). Тож цілком “легітимними” (і корисними) будуть такі ще не створені монографії, як “Українська мова в порівнянні з польською” (найближчий аналог – книга Я. Бодуена де Куртене “Польська мова в порівнянні з російською й церковнослов’янською”), і докладніші – “Порівняльна фонетика (граматика, лексикологія тощо) української та польської мов”. На сьогодні видано щонайменше три українсько-російські порівняльні граматики – слід нарешті віддати належне й другій сусідній мові (є деякі навчально-методичні брошури, але ми говоримо про монографічний формат). Такий проект може видаватися сумнівним на тлі певного занепаду, що його переживає нині порівняльно-історичне мовознавство – це проявляється в

зменшенні його популярності⁵. З десятків відомих нам сучасних українських мовознавців-полоністів (навіть у ширшому сенсі – разом із тими, для кого полоністичні студії є неосновним заняттям) можемо назвати небагато осіб, нечужих діахронічному підході до мовних явищ (не рахуючи вже спочилих, як-от згадуваного О. Б. Ткаченка) – Т. О. Черниш, С. С. Єрмоленка, Н. І. Дворницьку, О. А. Войцеву, І. А. Аскерову, О. М. Станішевську, В. В. Тожиєву (Губич); можна ще долучити до них нечисленних викладачів курсів порівняльної граматики, історії польської мови. Але згадана тенденція, зумовлена певним збігом обставин, жодним чином не применшує незмінної актуальності й значущості цього надзвичайно важливого напрямку лінгвістики – ми ще повернемося до нього в подальшому викладі.

Тісно переплетені з попередніми й суміжні з ними за часом становлення – дослідження в царині контактної лінгвістики, повною мірою застосовні у випадку сусідніх мов, спрямовані в переважній більшості на лексичні запозичення. Це зумовлено насамперед природою мови, у якій лексика – найбагатша за числом елементів (під)система, і до того ж найбільше піддатна на сторонні впливи. Тож і переплетеність контактологічних студій з порівняльно-історичними найбільше проявляється в етимології. Досліджуючи походження слів – наприклад, *микитити* (Черниш та Єрмоленко, 2023) чи *харлак* (Бурковський, 2022), нерідко доводиться кваліфікувати їх як запозичення і з'ясовувати шляхи їх проникнення.

До вивчення польсько-українських контактів, чи радше їх наслідків, доклало зусиль чимало як польських, так і українських науковців, причому ті й ті висвітлюють переважно впливи чужої мови на свою (зрідка взаємовпливи) – позитивні дані таких досліджень викликають більшу довіру. Про українські впливи (часом про недиференційовані східнослов'янські – для давнини важко відділити українське від білоруського) на польську мову різних періодів писали М. Юрковський, С. Урбанчик, Т. Мініковська, Г. Риттер, А. Вінценз, С. Дубіш, А. Фаловський, А. Костецька-Садова та ще ряд їхніх співвітчизників (Kuroczycki, Rzepka i Walczak, 1983, s. 228). З українців – Н. Совтис (2012), меншою мірою Б. Струмінський (Strumiński, 1961) – він, однак, звертався й до морфології, та О. Войцева. Решта наших авторів (І. Зілінський, І. Огієнко, Ю. Шевелюв, Л. Гумецька, М. Онишкевич, Б. Кобилянський, Й. Дзензелівський, Н. Романова, С. Вакуленко, Т. Крехно та ін.), а також деякі польські (А. Брюкнер, В. Вітковський, Д. Будняк), як і німкеня Р. Ріхгардт (Richhardt, 1957), вивчали головним чином полонізми в українській мові. Стосовно останніх харківська дослідниця відзначає брак вагомості синтетичної праці: “логічним підсумком усього наукового доробку з питань польсько-української взаємодії мусить стати монографічне дослідження, що в діахронії опише польський вплив на українську мову” (Піддубна, 2015, с. 181). Зауважимо: не всього – авторка, поглинута своєю темою, забула про ще один бік цієї взаємодії, нехай і не симетричний. По-друге, така монографія, безперечно, потрібна, але її недостатньо – має бути ще й словник полонізмів української мови, і, либонь, не один (для російської вже є – В. Шетеля (Шэтэля), В. Вітківського): сучасної літературної, діалектної та текстів минулих століть. Але тут є одна проблема. У часи московського панування діяв імпліцитний принцип: “російські впливи – добре, польські впливи – погано”. До цього додавався певний страх українських лінгвістів перед “теорією полонізації” – ненауковою версією походження української мови, відбитою, зокрема, у Валуєвському циркулярі (“українська мова – це та сама російська, тільки

⁵ Або в тому, що чимало ніби фахових лінгвістів сплутують термінологічне означення *порівняльний* із *зіставний, контрастивний*.

зіпсута польським впливом”). Звідси – тенденція занижувати кількість полонізмів, не визнавати їх за такі (це часом помітно й в “Етимологічному словнику української мови”). Щоправда, на сучасній стадії розвитку мовознавства часто неможливо з певністю встановити факт запозичення, зокрема через поширену фонетичну й морфологічну адаптацію слів (Гумецька, 1962, 1963), тож доцільно ввести категорію ймовірних чи можливих полонізмів (у Б. Струмінського бачимо “дискусійні українізми (sporne ukrainizmy)” (Strumiński, 1961, z. 10, s. 461).

Наймолодшими (сім десятиліть) є контрастивні (зіставні, зіставно-типологічні) студії, на сьогодні вони лишаються досить-таки популярними й у нашій полоністиці: з-поміж безпосередньо причетних до них назвемо І. В. Кононенко, В. І. Кононенка, А. М. Кравчук, А. А. Лучик, О. А. Войцеву, Л. В. Сегіна, І. М. Литвин, Н. Б. Дем’яненко, Т. В. Бісовецьку, Л. І. Ніколаєнко, О. С. Баранівську, О. В. Дерпак, О. О. Антонову, О. С. Бутковську, І. Ф. Заваринську, О. Г. Лозинську, М. Я. Оленяк, К. Р. Близнюк, М. З. Зелінську, І. М. Гольтер, І. А. Аскерову – перелік неповний. Щоправда, переважна більшість їх виявила схильність до вузьких тем (за нерозробленості ширших). Щойно велика монографія Ірини Кононенко (2012) завершила початкову стадію реалізації генеральної програми досліджень, що впливає зі структури дисципліни. У цій книзі “аналіз українського та польського фактичного мовного матеріалу... здійснювався на синхронному зрізі стосовно усіх рівнів мовної організації: фонетико-фонологічного, лексичного, фразеологічного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного” (Кононенко, 2012, с. 804) – кожному з них присвячено окремий розділ⁶. Наступним логічним етапом має стати поява відповідних монографій – принаймні одна вже є (Литвин, 2018), децю умовно до цієї серії можна включити видану раніше граматику (Кононенко та Кононенко, 2010). Їх виразно навчальна спрямованість сама по собі не позбавляє їх наукової вартості (зрештою, контрастивна лінгвістика особливо тісно пов’язана з глотодидактикою), але спонукає до збагачення й поглиблення їхнього змісту.

Про дослідження в галузі діахронічної типології скажемо тільки те, що ця ділянка в нас (та й не тільки в нас) залишається дуже мало розробленою – ще один прояв згадуваної вже тенденції.

Згадаємо коротко ще таку квазілінгвістичну дисципліну, як перекладознавство (на неї можна дивитись як на специфічну частину застосовної контрастивної лінгвістики). На сьогодні перекладознавчі праці узагальнювального типу (включаючи бібліографічні) в нас виходять переважно в річищі генеральної теми “Український переклад”, у її основних підрозділах “Теорія перекладу”, “Історія перекладу”, “Критика перекладу”, “Дидактика перекладу” (які мультиплікуються в площинах різних стилів: художнього, наукового, ділового тощо) – і нерозроблені ділянки все ще переважають. Невідомо, скільки доведеться очікувати створення серії монографій зі спеціалізованої теми “Переклад з польської на українську” (зворотний напрямок – то компетенція передовсім наших сусідів, наші автори мають там найбільші шанси у функції критиків).

Найголовніше, що слід сконстатувати в підсумку стосовно перспектив розвитку нашої мовознавчої полоністики – це те, що їх реалізація відбувається назагал повільно, часом навіть дуже. Це зумовлено загальним станом української науки, що його детермінує насамперед політика державної влади.

⁶ Очевидний недолік, поза різними деталями – недостатня увага до морфонологічного рівня, навіть не згаданого в переліку (фонетику, фонологію й морфонологію подано в одному розділі).

Нарешті, царина глотодидактики – як відносно самостійна, умовно однопорядкова з академічною, хоча тісно й багатоаспектно пов'язана з нею, являючи собою її продовження (логічний, а не історичний стосунок), одну з частин (найважливішу) застосовної лінгвістики. Тут теж виокремлюються дві фундаментальні сфери діяльності, якісно відмінні. Перша – викладання польської мови як рідної. В Україні воно має обмежений масштаб – через скромну на сьогодні чисельність та малокомпактний характер розселення польської меншини, а також реальне національне обличчя більшості її членів, що їх предки мову своєї нації втратили або й ніколи нею не володіли (нащадки спольщених українців, які перейшли на польську віру, але не на мову – “костельні поляки”). Відбувається воно в дуже нечисленних, кількох на цілу країну, польських (за мовою викладання) середніх школах, до яких після відновлення нашої незалежності додалася децима шкіл із польськими класами, з'явилися також школи з вивченням польської як мови національної меншини та позашкільні осередки її навчання. Наші фахівці багато десятиліть спробували переважно власними силами забезпечувати там більш-менш успішний перебіг навчального процесу, зокрема створення власних, адаптованих до українських умов підручників рідної польської мови та іншої навчально-методичної літератури. Друга сфера – викладання мови як нерідної, іноземної. Г. Рудзинський стверджує: “Навчання польської мови, адресоване слов'янам, не має включатися до обсягу поняття [навчання] польської мови як іноземної (nie powinno być umieszczone w obrębie idei języka polskiego jako obcego). Пропонуємо розповсюджувати термін “навчання польської мови як спорідненої” (nauczanie języka polskiego jako pokrewnego)” (Rudziński, 2021, s. 417) – думка значною мірою слухна, але потребує деяких коректив. По-перше, не можна розділяти чи протиставляти поняття *języka obcego* (іноземної, чужої мови) і *języka pokrewnego* (мови спорідненої): іноземна, чужа мова є для нас такою попри її спорідненість із нашою. Споріднена мова – то теж чужа, бо нечужа мова зазвичай буває лише одна – своя рідна, материнська (*język ojczysty*). По-друге, спорідненість буває ближча й дальша. Такі мови, як, скажімо, французька, англійська, німецька, теж споріднені з польською й українською – тільки не так близько, як останні між собою. (Ця дальша спорідненість потенційно теж має велике значення для глотодидактики – див. згадану нижче роботу автора цих рядків). Коректне рішення тут таке: сферу викладання мови як чужої, іноземної ділимо на два підрозділи, виокремлюємо дві фундаментальні глотодидактичні ситуації: 1) викладання мови, близькоспорідненої з мовою учнів, і 2) ситуація відсутності настільки близької спорідненості. Для обох можна виокремити дві протилежні “стратегії” навчання: з залученням рідної мови і з усуненням її. Указана фундаментальна риса другої, втім, стосується лише дискурсу викладача (вплинути відповідним чином на психіку учнів він безсилий), означаючи також ігнорування ним будь-якої мовної спорідненості. Серйозна наука схвалює використання засобів рідної мови (принаймні для аудиторії підліткового віку й старшої) – там, де це доцільно. До терену другої “стратегії” належить і періодична поява “новаторів”, які прагнуть усунути з навчального процесу ще й будь-яку теорію, насамперед граматику. Цю ідею кваліфікуємо (тут – декларативно) як виразно нераціональну, у всякому разі коли йдеться про навчання осіб окресленого щойно віку; мова може бути лише про способи подання узагальнювальної лінгвістичної інформації.

Отже, про польську мову як навчальний предмет для українців (як і для більшості тутешніх поляків, що їх рідною мовою є головно українська). Цю масштабну й розгалужену (під)тему ми обговоримо лише вибірково, без характеристики освітньої справи

й огляду навчальної літератури, що її за роки незалежності створено вже чимало (найбільший за обсягом внесок належить, мабуть, пані Аллі Кравчук) – як “чистий” науковець не почуваю себе достатньо обізнаним із цими речами. Обмежуся двома важливими моментами. Перший – з розділу навчального застосування лінгвістичної теорії. Тісна пов’язаність глотидактики з теоретичним мовознавством означає достатність її більшою чи меншою мірою до всіх згадуваних вище лінгвістичних царин, і не в останню чергу – порівняльно-історичного мовознавства (Бурковський, 1996; Дворницька, 2020), хоча його потужний дидактичний потенціал наразі використовується дуже мало. Щоправда, для першої з двох виділених щойно ситуацій, тобто й для нашого випадку (польська – українська), він не має такого великого значення, як для другої (неблизька спорідненість). Істотна подібність польської мови до української, зумовлена близькою спорідненістю й посилена завдяки контактним чинникам, є загалом очевидною, і ця обставина, скажімо так, автоматично надзвичайно полегшує вивчення однієї з них носіями іншої, попри сильнішу, ніж за другої ситуації, інтерференцію (чинник незрівнянно менш вагомий). Але ефективність навчання буде ще вищою, коли цю мовну близькість використовувати повною мірою – там, де вона є затемненою, не очевидно, висвітлювати її за допомогою діахронічних пояснень, переважно етимологічних (*śliczny* – той самий корінь, що й у *лице, личити*; *okropny* – пов’язаний з *кropити*, первісне значення – “заляпаний болотом”, *stromy* – зі *стримити*, і т. ін.). Вони передбачають деяке знайомство з елементами історичної фонетики (*rząd* – *ряд*, *trzoda* – *череда*), що полегшує й засвоєння граматики (*ręka* – *рукою*, *wiódł* – *вів*). Такі пояснення бувають корисними і без міжмовних паралелей: *jeno* < *jedno*, *opatrywać* < *patrzeć*, *precie(ż)* < *przed się*, *więc* < *więcej*. Тож потрібні спеціальні методичні посібники – дещо вже й є (Дворницька та Ринда, 2019), та нові видання навчальної літератури, доповнені діахронічними коментарями. (О. Станішевська створила “Етимологічно-описовий словник польсько-українських міжмовних омонімів та паронімів” (Stanishevskaja, 2020, s. 54–176) – було б бажаним окреме, розширене видання). Навряд чи можна погодитися з порядком, за якого студенти дістають пояснення мовних фактів, до того ж, далеко не всіх, уже після засвоєння їх у механічний спосіб (курс історії польської мови – не надто докладний – у навчальних програмах стоїть у кінці).

Далі – питання з розряду організаційних. Наскільки поширеним має бути навчання польської мови в Україні, хто має бути ним охоплений? Почнімо з вищих шкіл. Тут її мають вивчати не тільки студенти-полоністи. Згадаймо відому історичну обставину: Польща в певні часи володіла майже всіма землями, на яких сформувався український етнос. На середину XVII ст. польська мова була державною на двох третинах території нинішньої України. На історичному Правобережжі її панівне становище зберігалось *de facto* до 1830-х років, а в історичній Галичині та на Західній Волині з Поліссям ще живуть люди, які пам’ятають польську владу. Десь на зорі незалежності одна професорка заявляла, що російська мова має залишатися в нас обов’язковим предметом навчання в школах: мовляв, Україна тривалий час перебувала в складі московської держави, і через те не можна глибоко знати нашу історію й культуру без знання тієї мови. З нав’язуванням її всім дітям погодитись не можна, але безперечним є те, що науковцям та освітянам колишніх колоній, фахівцям з певних гуманітарних дисциплін справді потрібно знати мови колишніх колонізаторів. Тож і знання польської є необхідним для фахівців з української історії, мови та культури – тоді як переважна їх більшість традиційно має про неї вельми невиразне уявлення. Це раз у раз проявляється в їхній науковій продукції – окрім того, що її рівень страждає вна-

слідок невикористання польськомовних джерел та польських наукових праць⁷ – у спотвореннях видаваних і досліджуваних чи використовуваних текстів: то історичних документів, то літературних творів – через перекручення й хибне тлумачення наявних там полонізмів. Візьмімо (квазі)академічне (!) видання важливої праці Івана Франка “Із секретів поетичної творчости”: Орест Друль указує там чимало різних спотворень, як-от *замислів* замість *змислів*, *смысловой* замість *змыслової*, *одного разу* замість *одного рана* (Друль, 2015) – погляньмо ще на пояснення слів польського походження в словничку наприкінці того самого тому. Некомпетентний анонімний укладач просто вгадує їх значення – далеко не завжди вдало: *квартинт* (kwartant, книга формату in quarto) він тлумачить як “квартильний”, *консументи* (споживачі) – як “спрощені переробки”, *кушник* (арбалетник) – як “кушнір”, *резигнація* (зречення) – як “роздуми” (Пояснення слів, 1981, 579–580). На матеріалі подібних ляпсусів можна було б захистити дисертацію й видати чималу книгу з підзаголовком “Про необхідність знання польської мови українськими гуманітаріями”.

Таке невігластво має бути нарешті подолане. Польську мову вже не перший рік викладають як обов’язковий предмет або факультатив у низці вишів – серед них є й такі, як Національний університет “Львівська політехніка”, Національний університет “Одеська політехніка”, Львівський державний університет фізичної культури та інші подібного спрямування. Таку практику загалом варто оцінювати позитивно, хоча дещо в ній викликає критику, зокрема статус польської мови як “другої іноземної” (не лише тому, що в Одесі таке місце логічно мала б посідати румунська) – про це ще скажемо далі. Але, як випливає з викладеного вище, передовсім і обов’язково вивченням польської мають бути охоплені студенти певних гуманітарних факультетів та відділень, майбутні фахівці з історії України, з української мови та літератури, української етнографії, фольклористики тощо. Для них мають бути запроваджені відповідні достатньо інтенсивні спеціалізовані курси, з чіткою метою не тільки дати студентам мовну компетенцію (запоручка подальшого самовдосконалення). Ті, що здобули таку компетенцію раніше, мають натомість вивчати якусь іншу мову. Для філологічних факультетів потрібен ґрунтовніший курс. Ще Гете зауважив: “Хто не знає жодної чужої мови, той не знає й своєї” – це можна деталізувати: для належного знання своєї мови потрібно знати більш ніж одну чужу, причому з певного окресленого кола. Польська належить до тих, обізнаність із якими необхідна для належного знання української на фаховому рівні⁸ – уже через те, що польська, окрім іншого, є однією з двох мов, які справили особливо значний вплив на українську (інша річ, що цей вплив, як і у випадку з другою мовою, був чималою мірою пов’язаний із насильством). За традицією, що йде з минулих десятиліть, на відділеннях української філології вивчали, крім української та однієї західноєвропейської, російську й старослов’янську мови – предмети потрібні, за умови належного співвіднесення їх з українською в процесі викладання, але відсутність у цьому списку польської є неприпустимою, ця хиба має бути виправлена. (Російську, з огляду на обізнаність із нею сучасних українців, доцільно подавати в рамках курсу східнослов’янських мов, у порівняльному розгляді: про білоруську студенти теж повинні мати бодай деяке уявлення). На жаль, сьогодні на наших філологічних

⁷ Це не лише масив текстів власне української тематики – слід пам’ятати, що “багато так зв. *polonica* є разом і *ukrainica*” (Дорошенко, 1961, с. 58).

⁸ Окрім іншого, і для спростовування антиукраїнських закидів у річці “теорії полонізації”, яка досі має певну популярність.

факультетах спостерігаємо радше протилежні тенденції: приходять моторошні відомості про виші, де вже не вивчають ні історії мови, ні її діалектології, де з мов у програмі лишилися тільки українська й англійська. Але ці тривожні ознаки інтелектуальної деградації – додатковий привід говорити про те, як має бути.

Від колоніального минулого з політикою денационалізації нам у спадок дісталася патологічна ситуація, не лише в освіті, а й у цілому інформаційному просторі: українці гіпертрофована увага до однієї сусідньої мови, як і до культури, історії, до життя того народу, і на цьому тлі – фактичне ігнорування мов та культур інших сусідів, інших споріднених народів. На сьогоднішній позиції тієї мови в системі освіти відчутно ослабли – але це не має означати, що надалі в школах замість трьох мов викладатимуть дві. Триває впровадження в шкільництво навчальних предметів, об'єднаних класифікатором “друга іноземна мова”, до яких віднесено й польську. Але вміщення її в одну рубрику з німецькою й іспанською викликає заперечення – адже вона якісно відмінна від них за рівнем дидактичної доступності для українців. Отож слід запровадити додаткові класифікатори – підрозділи таксона “друга іноземна мова”: “друга західно-європейська мова” і “друга [після рідної] слов'янська мова”. Відповідні предмети (тобто в сумі чотири мови, разом із рідною) мають у не надто далекій перспективі вивчатися в усіх типових середніх та вищих школах – це мінімум для наших часів, що заледве сягає мінімуму ординарної старої гімназії (бажаною є більша кількість, надто в гуманітарних ліцеях та підрозділах вишів – бодай як факультативи). Наші сьогоднішні реалії, однак, розходяться й із цією об'єктивною вимогою першорядної важливості. Ще в 2014 р. міністерство науки та освіти України скасувало обов'язковість вивчення другої іноземної мови в школах, із тією мотивацією, що не всі вони мали потрібні для цього педагогічні кадри. За кілька років проблему можна було б усунути, проте досі не чути про якісь серйозні поліпшення – це означає, що коли щось і робилося з цією метою, то вельми недостатньо. Хочеться принагідно висловити протест проти цього та інших згаданих тут неподобств у нашій системі освіти.

Закономірно й прогнозовано перше місце серед слов'янських мов як навчальних предметів сучасної української освіти належить польській. Засвоєння її відбувається не лише в навчальних закладах. Політичні зміни початку 1990-х спричинили, окрім значного розширення полоністичних студій, зростання обізнаності загалом українців з мовою наших західних сусідів завдяки активізації транскордонних контактів. Насамперед це стосується, природно, людності західних земель, де частка якоюсь мірою знайомих із нею, за наявними даними, тепер становить 31,4% проти 22% на загальнодержавному рівні (Оцінка рівня володіння іноземними мовами серед дорослого населення України, 2023, с. 24). На жаль, не маємо достатніх відомостей про це зростання; незмога, зокрема, визначити, наскільки воно компенсує паралельний процес відходу осіб із мовною компетенцією, набутою в часи другої Речі Посполитої та в наступний період помітної залишкової присутності польської мови на тих наших землях (1940–1950-ті роки). У будь-якому разі не варто переоцінювати цей прогрес, наразі переважно спонтанної природи. Досі не є нетиповим явищем, коли молода галичанка з вищою освітою на питання, чи знає вона польську, відповідає, що ні – з поляками спілкується англійською.

Найважливіший компонент національних інтересів – духовне вдосконалення членів нації, що включає й оволодіння ними іноземними мовами. Тож сучасна політика популяризації англійської мови загалом (не в усіх рисах) є виправданою – але популяризувати потрібно не одну мову (найбільше, звісно, українську). Тут не місце

обговорювати список пріоритетів, але зі сказаного вже зрозуміло, що на особливу увагу заслуговують і слов'янські мови, у багато разів легші для українців, ніж західноєвропейські (обмежимося лише деякою прагматичною аргументацією), а найбільше з них – польська. Посідаючи в нашій країні друге місце за популярністю після англійської⁹, вона заслуговує на широку подальшу популяризацію поруч із нею – уже з огляду на чисельність носіїв і відповідний обсяг інформаційної продукції, багатство витворів вербальної культури, плюс сусідство наших країн (те саме можна казати й про іншу мову, згадану вище, але вона якраз не потребує популяризації – навпаки, її надмірна популярність загрожує національній безпеці, як переконливо демонструють новітні події). Варто прагнути, щоб більшість громадян України навчилася розуміти польську мову, як розуміють мову іншої сусідньої держави – це, окрім іншого, потіснить московський вплив, сприятиме подоланню наслідків тривалого змосковлення (русифікації). Держава має не лише ширше впроваджувати чільну західнослов'янську мову в шкільництво, щоб її вивчали не десятки, а сотні тисяч учнів, а й заохочувати ознайомлення з нею дорослих – на мовних курсах та шляхом самоосвіти. Дуже дієвим засобом усе це можуть стати польські фільми – без переозвучування, лише з українськими субтитрами.

Хтось заперечить, що використовувати в антимосковській деколонізаційній діяльності мову інших поневолювачів України – це виганяти Сатану за допомогою Вельзевула: полонізація не набагато краща за русифікацію; що навчати людей польської (як, зрештою, й інших чужих мов) – це сприяти депопуляції України, виїзду людей за кордон. На це відповімо: за наших сучасних умов, які годі назвати нормальними (навіть не рахуючи війни), і викладені тут міркування не виглядають на реалістичні. Вони доречні для оптимістичного сценарію нашого недалекого майбутнього. А для української держави з владою, небайдужою до українських національних інтересів, слід прогнозувати не масову еміграцію (те, що Україна тепер бідніша за своїх сусідів – це теж край ненормально), не небезпеку денационалізації, а справжнє національне відродження. І зі справжнім національним відродженням українців цілком гармонуватиме подолання дотеперішнього масового невігластва щодо мов і культур інших народів, насамперед близьких родичів і сусідів. Тоді набуде розмаху руйнування бар'єру нерозуміння і з польського боку.

Список посилань

Аскерова, І. А., 2019. Синхронія і діахронія у польських лінгвокогнітивних студіях. *Слов'янські мови*, 2 (14), с. 3–14.

Баранівська, О., 2004. Стан і перспективи дослідження й вивчення української мови в Польщі. *Вісник Львівського національного університету: Серія філологічна*, 34, ч. 2, с. 438–444.

Бурковський, І. З., 1996. *Значення порівняльно-історичного мовознавства для практичного вивчення іноземних мов*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Національна академія наук України, Інститут української мови. Київ.

⁹ Задеклароване володіння якоюсь мірою – 51% опитаних, сформований комплекс навичок – 23%, для польської відповідно 22% і 10% (Оцінка рівня володіння іноземними мовами серед дорослого населення України, 2023, с. 25).

Бурковський, І. З., 2022. З доповнень та уточнень до Етимологічного словника української мови (*харлак, харлань, харлай, харпак*). *Студії з ономастики та етимології 2021–2022*. Київ: Інститут української мови НАН України, с. 231–237.

Гумецька, Л. Л., 1962. Фонетичні субституції в староукраїнських запозиченнях з польської мови. *Дослідження і матеріали з української мови, т. 5*. Київ: Видавництво Академії наук УРСР, с. 53–61.

Гумецька, Л. Л., 1963. Морфематичні субституції в найдавніших українських запозиченнях з польської мови. *Питання слов'янського мовознавства, 9*, с. 52–56.

Дворницька, Н. І., 2020. Застосування порівняльно-історичного аналізу в процесі вивчення іноземних мов. В: Абрамович, С., та ін., ред. *Культурно-історичні виміри сучасної полоністики : Матеріали Міжнародної наукової конференції (10–11 грудня 2020 року)*. Кам'янець-Подільський: ТОВ “Видавництво «Рута””, с. 57–62.

Дворницька, Н. І. та Ринда, В. В., 2019. *Фонетика польської мови (Історичний коментар)*. Ч. I : навч. посібник. Кам'янець-Подільський: “Апостроф”.

Домагальські, С., 2010. *Великий польсько-український, українсько-польський словник термінології сучасного бізнесу*. Тернопіль: Богдан.

Дорошенко, В., 1961. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Т. CLXXI : Збірник Філологічної Секції*, т. 30, с. 7–58.

Друль, О., 2015. *Поправлений Франко*. [онлайн] Zbuc. Доступно: <https://zbuc.eu/node/35977> [Дата звернення: 29 червня 2024]

Зелінська, М. З., 2018. *Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України*. Дрогобич: Пбсвіт.

Кононенко, В. І. та Кононенко, І. В., 2010. *Контрастивна граматики української та польської мов*. 2-ге вид. Київ: Слово.

Кононенко, І., 2012. *Українська та польська мови: контрастивне дослідження*. Варшава: Видавництво Варшавського університету.

Кононенко, І., 2022. Принципи будови польсько-українського фразеологічного словника. *Slavia orientalis*, LXXI, nr 1, s. 133–142.

Кононенко, І., 2023. *Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром*. Варшава: Видавництво Варшавського університету.

Космеда, Т., Гоменюк, О. та Осіпова, Т., 2017. *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*. Познань – Харків: Коло (м. Дрогобич).

Костюк, В. К. [та ін.], 2016. *Багатомовний словник анатомічних термінів (українсько-латинсько-англійсько-російсько-білорусько-польсько-румунський)*. Київ: Аграр Медіа Груп.

Кравчук, А., 2007. Нові тенденції в польському синтаксисі. *Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна*, 40, ч. 2, с. 144–147.

Лазаренко, О. М., 2005. *Особливості функціонування польської мови в Україні у XVII столітті (на матеріалі творів Лазаря Барановича)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ.

Лазаренко, О., 2021. Соціолінгвістичний портрет польського села в Україні у 20–30-і роки ХХ ст. (з архівних джерел). В: І. Бундза та А. Кравчук, ред. *Полоністика у світлі традицій і викликів сучасності. Збірник праць з нагоди п'ятнадцятиліття*

кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Київ: ІНКОС.

Литвин, І. М., 2018. *Зіставна фонетика української, російської та польської мов. Навчальний посібник*. Черкаси: Тясмин.

Міненкова, Н. та Штепура, А., 2019. Навчання польської мови як іноземної в Україні: сучасні виклики та потреби. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*, 49, с. 62–66.

Непоп, Л. В., 2004. *Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей*. Київ: Київський університет.

Оцінка рівня володіння іноземними мовами серед дорослого населення України (2023). Звіт кількісного соціологічного дослідження. Грудень 2022 – січень 2023. Міністерство цифрової трансформації України; Київський міжнародний інститут соціології. Доступно: <https://drive.google.com/file/d/1CRr9Sh8g21ShnZSGFZaiDVzfuWED/view> [Дата звернення: 10 липня 2024]

Петрова, Т., 2019. Українська термінографія: проблеми й перспективи розвитку (від витоків до сучасності). *Граматичні читання*, X, с. 19–24.

Піддубна, В. В., 2015. Висвітлення питання про польський вплив на українську мову в науковій літературі. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*, 39, с. 177–181.

Пояснення слів, 1981. В: Вервес, Г. Д. та Мороз, О. Н., ред. *Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899)*. Київ: Наукова думка, с. 578–580.

Радишевський, Р. П., 2010. Українська полоністика: проблеми, школи, силуетки. *Київські полоністичні студії*, т. XVII.

Совтис, Н. М., 2012. *Українські лексичні запозичення в польській літературній мові*. Рівне: О. Зень.

Сус, І. Р., 2019. *Українсько-польська і польсько-українська лексикографія XIX століття в україністичному вимірі*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Ужгородський національний університет; Львівський національний університет імені Івана Франка. Ужгород – Львів.

Терещенко, В. Я. та Штепура, А. П. (2013). Польська мова: перспективи розвитку в Україні. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки*, 1, с. 246–249.

Черниш, Т. О. та Єрмоленко, С. С., 2023. До етимології дієслова укр. *микитити* та споріднених із ним слов'янських лексем. В: О. О. Тараненко та ін., ред. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство, 2 (Збірник наукових праць до 100-річчя від дня народження)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, с. 253–268.

Jurkowski, M., 1963. Uwagi o słowniku polsko-ukraińskim: Słownik polsko-ukraiński we dwóch tomach (pod red. Ł. Ł. Humeckiej), wyd. AN USRR, t. I (A-N s. 696), t. II, cz. 1 (O-R s. 576), cz. 2 (S-Ž s. 608). Kijów, 1958–1960. *Poradnik językowy*, 3, s. 139–146.

Klemensiewicz, Z., 1959. [Рец. на:] О.Б. Ткаченко, 3 історії з'ясувальних сполучників у польській літературній мові (з'ясувальні сполучники *a, ano, jako*). *Слов'янське мовознавство – збірник статей*. I. – Видавництво Академії Наук Української РСР. Київ, 1958, s. 181–209. *Język Polski*, 39, № 2, s. 148–154.

Krawczuk, A., Tambor, J. i Rusin, M., ed., 2009. *Polonistyka i język polski na Ukrainie. Postscriptum Polonistyczne*, 1 (3).

Kuroczycki, T., Rzepka, W. R. i Walczak, B., 1983. O zapożyczeniach leksykalnych z języka ukraińskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej. W: M. Basaj, red. *Z polskich*

studiów slawistycznych, seria VI: językoznawstwo. Prace na IX Międzynarodowy Kongres Slawistów w Kijowie 1983. Warszawa: PWN, s. 227–234.

Richhardt, R., 1957. *Polnische Lehnwörter im Ukrainischen.* Wiesbaden: Harrassowitz.

Rudziński, G., 2021. Język polski jako pokrewny w nauczaniu osób z pierwszym językiem wschodniosłowiańskim. W: Bundza, I. i Krawczuk, A., red. *Polonistyka w świetle tradycji i wyzwań współczesności. Praca zbiorowa z okazji piętnastolecia Katedry Filologii Polskiej Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki.* Kijów: INKOS, s. 417–429.

Shumlianska, N., 2017. O języku polskim uczniów szkół Żytomierszczyzny. W: Jędryka, B. K. i Kwapien, E., red. *W labiryncie polszczyzny. Profesorowi Stanisławowi Dubiszowi – doktorzy i doktoranci.* Warszawa: Elipsa, s. 49–62.

Stanishevska, O., 2020. *Źródła polsko-ukraińskiej homonimii : Propozycja opracowania leksykograficznego.* Praca doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UŚ Magdaleny Pastuch i dra Marcina Maciołka. Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Humanistyczny, Instytut Językoznawstwa. Katowice. Доступно: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/471681/edition/442106> [Дата звернення: 10 липня 2024]

Strumiński, B., 1959. [Рец. на:] *Polsko-ukraiński Słownik u dwóch tomach: Tom perszyj A-N.* Redakcyjna kolehija: A.J. Hensiorський, L.L. Humećka (hołownyj redaktor), H.M. Kernyćkij, M.J. Onyszkewycz, M.I. Rudnyćkij. Wydawnictwo Akademii Nauk Ukrainijskoj[i] RSR, Kyjiw 1958, str. XVI+696. *Poradnik językowy*, 8, s. 363–367.

Strumiński, B., 1961. *Ukrainizmy gramatyczne we współczesnym języku polskim.* *Poradnik językowy*, 9, s. 400–407; 10, s. 461–470.

References

Askerova, I. A., 2019. Synchrony and diachrony in Polish linguocognitive studies. *Slavic Languages*, 2 (14), pp. 3–14. (In Ukrainian)

Assessment of Proficiency in Foreign Languages of the Adult Population of Ukraine (2023). A quantitative sociological research report. December 2022 – January 2023. Ministry of Digital Transformation of Ukraine; Kyiv International Institute of Sociology. [online] Available at: https://drive.google.com/file/d/1-E_7VvVdghfpVrTkAo_uWLNROzwd0DE/view [Accessed 10 July 2024]

Baranivska, O., 2004. State and prospects of research and study of the Ukrainian language in Poland. *Bulletin of the Lviv National University: Philological Series*, 34, part 2, pp. 438–444. (In Ukrainian)

Burkovskiy, I. Z., 1996. *The importance of comparative-historical linguistics for the practical study of foreign languages.* Abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of the Ukrainian Language. Kyiv. (In Ukrainian)

Burkovskiy, I. Z., 2022. From addenda et corrigenda to the Etymological Dictionary of the Ukrainian Language (*kharlak, kharlan, kharlay, kharpak*). *Studies in onomastics and etymology 2021–2022*, pp. 231–237. (In Ukrainian)

Chernysh, T. O. and Yermolenko, S. S., 2023. To the etymology of the Ukrainian verb *myktyty* and related Slavic lexemes. In: O. O. Taranenko et al., editors. *Academician Oleksandr Savych Melnychuk and modern linguistics.* Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, pp. 253–268. (In Ukrainian)

Domagalski, S., 2010. *Large Polish-Ukrainian, Ukrainian-Polish dictionary of modern business terminology*. Ternopil: Bohdan. (In Ukrainian)

Doroshenko, V., 1961. Library of the Scientific Society named after Shevchenko in Lviv. *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society. Volume CLXXI: Collected Papers of the Philological Section*, vol. 30, pp. 7–58. (In Ukrainian)

Drul, O., 2015. *The corrected Franko*. [online] Zbruc̣h. Available at: <https://zbruc.eu/node/35977> [Accessed 29 June 2024] (In Ukrainian)

Dvornytska, N. I., 2020. Application of comparative-historical analysis in the process of learning foreign languages. In: Abrmovich, S., et al., editors. *Cultural and historical dimensions of modern Polonistics: Materials of the International Scientific Conference (December 10–11, 2020)*. Kamianets-Podilskyi: Ruta Publishing House LLC, pp. 57–62. (In Ukrainian)

Dvornytska, N. I. and Rynda, V. V., 2019. *Phonetics of the Polish language (Historical commentary)*. Ch. I: teacher manual. Kamianets-Podilskyi: LLC "Apostrophe". (In Ukrainian)

Explanation of words, 1981. In: Verves, G. D. and Moroz, O. N., editors. *Franko I. Collection of works in fifty volumes. Volume 31: Literary and critical works (1897–1899)*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 578–580. (In Ukrainian)

Humetska, L. L., 1962. Phonetic substitutions in Old Ukrainian borrowings from the Polish language. *Research and materials on the Ukrainian language*. Volume V. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, pp. 53–61. (In Ukrainian)

Humetska, L. L., 1963. Morphematic substitutions in the oldest Ukrainian borrowings from the Polish language. *Issues of Slavic Linguistics*, 9, pp. 52–56. (In Ukrainian)

Jurkowski, M., 1963. Review of the Polish-Ukrainian dictionary: Polish-Ukrainian dictionary in two volumes (edited by Ł. Ł. Humecka), Publishing house of the Academy of Sciences of the USSR, vol. I (A–N, 696 p.), vol. II, pt. 1 (O–R, 576 p.), pt. 2 (S–Ż, 608 p.), Kyiv 1958–1960. *Poradnik językowy*, 3, pp. 139–146. (In Polish)

Klemensiewicz, Z., 1959. [Review:] O. B. Tkachenko. On the history of explanatory conjunctions in the Polish literary language (explanatory conjunctions *a, ano, jako*). *Slavic linguistics: Collection of articles*. I. Publishing house of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Kyiv, 1958, pp. 181–209. *Język Polski*, 39, № 2, pp. 148–154. (In Polish)

Kononenko, V. I. and Kononenko, I. V., 2010. *Contrastive grammar of the Ukrainian and Polish languages*. 2 Ed. Kyiv: Slovo. (In Ukrainian)

Kononenko, I., 2012. *Ukrainian and Polish languages: a contrastive study*. Warsaw: University of Warsaw Publishing House. (In Ukrainian)

Kononenko, I., 2022. Structure principles of the Polish-Ukrainian phraseological dictionary. *Slavia orientalis*, LXXI, nr 1, pp. 133–142. (In Ukrainian)

Kononenko, I., 2023. *A large Polish-Ukrainian phraseological dictionary with a register*. Warsaw: University of Warsaw Publishing House. (In Ukrainian)

Kosmeda, T., Gomenyuk, O. and Osipova, T., 2017. *Short Ukrainian-Polish dictionary of established expressions: word equivalents, phraseological units, proverbs and sayings*. Poznań – Kharkiv: Kolo (Drohobych city). (In Ukrainian)

Kostyuk, V. K. [et al.], 2016. *Multilingual dictionary of anatomical terms (Ukrainian-Latin-English-Russian-Belarusian-Polish-Romanian)*. Kyiv: Agrar Media Group. (In Ukrainian)

- Kravchuk, A., 2007. New trends in Polish syntax. *Bulletin of Lviv National University. Philological series*, 40, pt. 2, pp. 144–147. (In Ukrainian)
- Krawczuk, A., Tambor, J. and Rusin, M., ed., 2009. Polonistics and Polish language in Ukraine. *Postscriptum Polonistyczne*, 1 (3). (In Polish)
- Kuroczycki, T., Rzepka, W. R. and Walczak, B., 1983. On lexical borrowings from Ukrainian in contemporary written Polish. In: M. Basaj, ed. *From Polish Slavic studies, series VI: Linguistics. Papers for the 9th International Congress of Slavists in Kyiv 1983*. Warsaw: PWN, pp. 227–234. (In Polish)
- Lazarenko, O. M., 2005. *Peculiarities of the functioning of the Polish language in Ukraine in the 17th century (based on the works of Lazar Baranovych)*. Abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Linguistics named after O. O. Potebnya. Kyiv. (In Ukrainian)
- Lazarenko, O., 2021. Sociolinguistic portrait of a Polish village in Ukraine in the 20s and 30s of the 20th century. In: I. Bundza and A. Kravchuk, editors. *Polonistics in the light of traditions and modern challenges. A collection of works on the occasion of the fifteenth anniversary of the Department of Polish Philology of Ivan Franko Lviv National University*. Kyiv: INKOS. (In Ukrainian)
- Lytvyn, I. M., 2018. *Confrontative phonetics of the Ukrainian, Russian and Polish languages*. Tutorial. Cherkasy: Tyasmyn. (In Ukrainian)
- Minyenkova, N. and Shtepura, A., 2019. Teaching Polish as a Foreign Language in Ukraine: Current Challenges and Needs. *Proceedings of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University: Philological Sciences*, 49, pp. 62–66. (In Ukrainian)
- Nepop, L. V., 2004. *Lexical features of Polish dialects in the territory of Khmelnytskyi and Zhytomyr regions*. Kyiv: Kyiv University. (In Ukrainian)
- Petrova, T., 2019. Ukrainian terminology: problems and prospects of development (from the origins to the present). *Grammatical readings*, X, pp. 19–24. (In Ukrainian)
- Piddubna, V. V., 2015. Elucidation of the issue of Polish influence on the Ukrainian language in scientific literature. *Linguistic studies: Collection of scientific works of H. S. Skovoroda KhNPU*, 39, pp. 177–181. (In Ukrainian)
- Radyshkevskyi, R. P., 2010. *Ukrainian Polonistics: problems, schools, silhouettes*. *Kyiv Polonistic Studies*, vol. XVII. 620 p. (In Ukrainian)
- Richhardt, R., 1957. *Polnische Lehnwörter im Ukrainischen*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Rudziński, G., 2021. Polish as a Cognate in Teaching People with an East Slavic First Language. In: Bundza, I. and Krawczuk, A., eds. *Polish Studies in the Light of Tradition and the Challenges of Modernity. Collective Work on the Occasion of the Fifteenth Anniversary of the Department of Polish Philology, Ivan Franko National University of Lviv*. Kyiv: INKOS, pp. 417–429. (In Polish)
- Shumlianska, N., 2017. On the Polish language of school-boys from the Zhytomyr region. In: Jędryka, B. K. and Kwapien, E., eds. *In the labyrinth of Polish. To Professor Stanisław Dubisz – doctors and doctoral students*. Warsaw: Elipsa, pp. 49–62. (In Polish)
- Sovtys, N. M., 2012. *Ukrainian lexical borrowings in the Polish literary language*. Rivne: O. Zen. (In Ukrainian)
- Stanishevska, O., 2020. Sources of Polish-Ukrainian homonymy: Proposal for a lexicographic elaboration. Doctoral thesis written under the supervision of dr hab. prof. Magdalena Pastuch and dr Marcin Maciołek. University of Silesia, Faculty of Humanities,

Institute of Linguistics. Katowice, Poland. Available at: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/471681/edition/442106> [Accessed 10 July 2024] (In Polish)

Strumiński, B., 1961. Grammatical Ukrainianisms in Contemporary Polish. *Poradnik językowy*, 9, pp. 400–407; 10, pp. 461–470. (In Polish)

Strumiński, B., 1959. [Review:] Polish-Ukrainian Dictionary. In 2 volumes: Volume 1 (A–N). Editorial board: A. J. Hensorskyi, L. L. Humetska (Editor-in-chief), H. M. Kernytskyi, M. J. Onyshkevych, M. I. Rudnytskyi. Publishing house of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Kyiv, 1958, XVI + 696 p. *Poradnik językowy*, 8, pp. 363–367. (In Polish)

Sus, I. R., 2019. *Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian lexicography of the 19th century in the Ukrainian dimension*. Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences. Uzhhorod National University; Lviv Ivan Franko National University. Uzhhorod – Lviv. (In Ukrainian)

Tereshchenko, V. Ya. and Shtepura, A. P. (2013). Polish language: Development prospects in Ukraine. *Proceedings of the M. Gogol Nizhyn National University: Philological Sciences*, 1, pp. 246–249. (In Ukrainian)

Zelinska, M. Z., 2018. *Communicative competence of young speakers of the Polish language in the western regions of Ukraine*. Drohobych: Enlightenment. (In Ukrainian)

ON THE PROSPECTS OF TEACHING AND SCIENTIFIC STUDIES OF THE POLISH LANGUAGE IN UKRAINE

Ihor BURKOVSKY

*National Academy of Sciences of Ukraine, Potebnia Institute of Linguistics
4, Hrushevsky St., Kyiv, 01601 (Ukraine)
Department of General Linguistics
e-mail: 2201@i.ua*

Abstract

Background: The importance of the Polish language as a subject for the Ukrainian educational system is due primarily to the geographical proximity of Ukrainians and Poles, the number of the latter ones and the close kinship of the two languages. These three basic circumstances, which have their roots in the still insufficiently studied distant past, have a number of derivatives (for example, intensive contacts, wealth of information products, facility of understanding), in general, they also determine the importance of the Polish language as a subject of research for Ukrainian linguistic science. In view of this, there is no doubt about the sufficient importance of the respective synthetic topic of a scientometrical nature, formulated in the title of the article, especially since it has not been given due attention so far.

Purpose: The purpose of the article, beyond the ordinary component, i.e. the elucidation of the specified topic as much as possible, is to focus the attention of specialists on some actual practical problems and needs of modern Ukrainian linguistic Polonistics in its academic and educational spheres.

Results: The general characteristics of modern Ukrainian linguistic Polonistics are given: their main areas are highlighted, a brief review of prospects, or, which is generally the same, unrealized opportunities, is made. Some points are considered in more detail, e. g. the lack of a number of exhaustive bilingual dictionaries, the use of diachronic explanations in the educational process, the need to significantly increase the number of the Polish language students. It was noted that for a successful and quick solution of existing problems, a necessary condition is the proper attitude of the authorities of Ukraine to Ukrainian science.

Key words: linguistic Polonistics, bilingual dictionaries, comparative-historical linguistics, Polonisms, teaching the Polish language, diachronic explanations of linguistic phenomena.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.24.

Прийнята до друку 16.09.24.

Опублікована 10.12.24.